

DIE KERK ONDER DIE DORSLANDTREKKERS.

DIE OORSAKE. — DIE GEREFORMEERDE KERK EN DIE TREK.

Veertig jaar het verloop sedert die Groot Trek 'n aanvang geneem het, toe daar in Transvaal 'n beweging ontbrand het om verder Noordwaarts te trek, om die ideale van die Groot Trek en sy gevolge nog verder uit te bou. Weliswaar was daar uiterlik 'n baie groot verskil wat oorsake betref, maar in ideaal het dit baie ooreenstemming vertoon. Dit was geen groot onderneming nie, dit het nie gepaard gegaan met dieselfde mate van oortuiging en vasberadenheid as wat ons by die Groot Trek sou vind nie, maar aan durf en taaie volharding het dit seer seker nie ontbreek nie, terwyl dit tog nie gelei het tot algehele vryheid nie.

So dikwels word die vraag gestel: Waarom moes hierdie trek dan plaasvind, wat was die oorsake en wat die gevolge? Die leser sal self die gevolge kan opmaak as hy die geskiedenis ken, sowel van die trek, die verblyf in Portugees-Wes-Afrika as die latere verblyf in Suidwes-Afrika. Hieroor sal hier niks gesê word nie ¹⁾. Maar om tot 'n sekere mate tog lig daarop te laat val, kan ons die oorsake kortliks behandel, as ook 'n kort oorsig van die Trek self gee.

Sommige oorleweringe wil hê dat die oorsaak sou wees die presidentskap van T. F. Burgers omdat hy „liberaal” sou gewees het in sy godsdienstige opvattinge en omdat hy—volgens hulle—die anneksasie in die hand van die Engelse sou gewerk het. Die gebeurtenisse wat op 1874 gevolg het, sou dan almal daarop dui. Maar dit is 'n skyn-oorsaak, 'n opgemaakte ding, wat egter deur baie van die trekkers self geglo is. Die geskiedenis bewys egter die teendeel, ²⁾ want dit was nie President Burgers, maar sommige elemente uit die Engelse kolonie wat in hulle ywer om die presidentskap van Burgers tot 'n val te bring, saam met die Engelse meegehelp het om die Republiek ten gronde te rig. Ander van die Trekkers het gesê: „omdat ons die Engelse anneksasie sien aankom het.” ³⁾ Dr. G. Preller meen dat dit vérgesogd is, want „as hulle so vérsiende was, dan moes hulle ook die herstel van die Republiek kon sien aankom het! Of as hulle

¹⁾ Die gevolge wat Dr. G. Preller opgee in sy boek „Voortrekkers van Suidwes” (1941) is maar baie skraal, naamlik dat hulle hul ras, taal, en goddiens suiwer gehou het en dan: „Maar dit was ook al wat die verskriklike Trek opgelewer het.” Vergelyk hiermee J. von Moltke in „Die Huisgenoot”.

²⁾ Prof. dr. S. P. Engelbrecht: Thomas Fr. Burgers.

³⁾ Preller p. 89.

dit nie gesien het nie, dan kon hulle terugkeer het eer hulle nog oor die Kunene-rivier was, nadat die Republiek herstel was.”—Dus weer die Dorsland deur na 'n onsekere toekoms, terwyl grond in Angola alreeds aan hulle toegesê is. Hierdie gegewe oorsaak hou nogal meer in as wat ons met die eerste oogopslag sou dink of sommige sou meen. Want het hulle nie gesien in watter rigting sommige elemente in die Republiek gedwing het nie? Ja, en hulle vyand was ook te na op hulle grense.

Die oorsaak wat Dr. Preller toejuig, word gegee van die eerste trekkers: „Ons had 'n roerende gees in ons harte van trek. Die rede van hierdie trek was nie te deursien nie. Ons wonings was stil en goed. Ons had geen beswaar teen die owerheid van ons land nie, nog teen enige belastings; nog ook vanweë ons geloof. Maar 'n drywende gees van trek was in ons harte, waarvan ons self nie kon begryp wat die roerende oorsake was nie. Ons het besluit om ons plase te verkoop, wat ons spoedig geluk het. En so werd die plan opgevat om uitvoering te gee aan ons begeerte om verder Noordwaarts vir ons 'n land ter bewoning te gaan seek.”¹⁾ Waar Dr. Preller hierdie verklaring toejuig en as dié oorsaak beskou, is dit geen wonder dat hy dit 'n „Dwaaltrek” noem nie, 'n bewys dat hy geen goeie begrip van hierdie Trek gehad het nie, soas wat dit uit sy boek blyk, en dus veroordelend daarteenoor gestaan het. Ons kan dit as één van die oorsake aanneem maar nie die enigste of deurslaggewende nie.

Die verklaring wat Willem Jordaan, 'n jagter-reisiger saam met Pieter Botha in Suidwes-Afrika en ander plekke, daarvan gegee het, is as volg: „Hulle het geglo deur verder die binneland in te trek in noordwestelike rigting, hulle 'n land sou tref wat beter geskik was vir hulle behoeftes, 'n land waar hulle hulself blywend sou kon neerlaat.”²⁾ Dit is ook maar 'n halwe waarheid, want dit was nie die enigste oorsaak nie.

Hierdie verskillende oorsake toon ons net duidelik die verskillende motiewe wat verskillende mense of groepe daarop nagehou het en wat hulle as hulle eie motiewe beskou het. As 'n mens egter die nuusblaai van daardie tyd deurlees, sal 'n mens tot die besef kom watter politieke en ekonomiese toestande en rassevraagstukke die toekoms van die Republiek in duister gehul het. Dit was een van die verwarrendste tye wat die Trek voorafgegaan het, wat die Republiek ooit beleef het. Die verligting wat President T. F. Burgers in toestand gebring het, was nie genoeg om die mense, wat reeds besluit het om te trek, te oortuig dat hulle toekoms nou verseker was nie,

¹⁾ Preller p. 90.

²⁾ Preller p. 89.

en toe daar sprake was van 'n goeie land in die Noordweste, het hulle die geleentheid aangegryp.

In die Herfsmaand Mei van die jaar 1874 het 'n klompie boere bo aan die Elandsrivier in Groot Marico bymekaargekom. Dit was die mense van die Eerste Trek of Van der Merwe-trek, later ook genoem Alberts en Van der Merwe-trek, bestaande uit die ou vader Johannes Marthinus van der Merwe, sy seuns G. J. S. van der Merwe (veldkornet en later kommandant van die Trek) en P. J. van der Merwe (ouderling) G. A. J. Alberts (later kommandant) A. N. J. D. Alberts, M. Roets, P. du Plessis, J. A. Kruger (diaken) en R. H. Holtzhausen—omtrent tien huisgesinne. Op 12 April 1875 is hulle na Bierkraal, Rustenburg, en vandaar oor Witfontein en Holfontein tot aan die Krokodilrivier. In 'n brief aan die Trekkers (Holtzhausen, Kruger en G. Alberts) gedateer 12 April 1875, wat die Gereformeerde Sinode bereik het, word gesê dat hoewel hulle die S.A.R. verlaat; hulle hul nie wil afskei van die Sinode nie, en die Sinode word versoek om soveel moontlik voorsiening te maak in hulle behoeftes. ⁶⁾ Die Sinode het dan ook hulp beloof. Op 15 Mei 1875 het hulle die Limpopo verlaat en is hulle deur die eerste dors na Sosjong, nadat hulle toestemming verkry het van die Baman-gwato-opperhoof, Khama. Vandaar is hulle oor Inkuane, aan die Meersrivier, oor Ghanzi na Rietfontein, wat hulle op 28 Januarie 1876 bereik het.

By Meersrivier het die Kommissie van die Tweede Trek, bestaande uit Jan Greyling, F. en J. Robberts, die Van der Merwe-trek aangetref. Hierdie Tweede Trek onder kommandant Louw du Plessis, veldkornet D. Erasmus en Jan Greyling, het vanaf April 1876 aan die Krokodilrivier gestaan, waar Ds. L. du Plessis van Rustenburg hulle besoek het, dienste gehou en 'n Kerkraad laat kies het. Die meerderheid ook van die mense van hierdie Trek was lede van die Gereformeerde Kerk. Om sonder kerklike bediening die wildernis in te gaan het hulle nie kans voor gesien nie, en het 'n beroep uitgebring op Ds. J. L. Cachet van Philipstown om saam met hulle te gaan. Al wat hulle Ds. Cachet kon verseker was:—

1. hulle geen slawehandel sou toelaat nie;
2. hulle nie grond op onwettige wyse sou bekom nie;
3. hoever hulle trek weet hulle nie.

Toe Ds. Cachet die vyf laers in Februarie 1877 besoek het, het hy „De trekkende Gemeente der Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika” gestig. By die kerkraadslede wat daar was en die beroep op Ds. Cachet uitgebring het, naamlik P. J. du Preez, J. I. Hamman (ouderlinge), S. J. Kruger en G. J. Kruger (diakens), het hy nog twee laat bykies. Omdat hulle nie Ds. Cachet die hulp kon verleen wat

⁶⁾ Sinode van Reddersburg 1876, Arts. 195 en 198.

hy verlang het nie, kon hy nie saamgaan nie, maar het belowe om hulle te help waar hy kon. Die Trek is die woestyn in met nog meer waens van huisgesinne wat aangesluit het, en die sieletal op 480 te staan gebring het, ⁷⁾ met 128 waens, 1,958 trek-osse, en dan nog los beeste, perde, skape, bokke, esels, honde, hoenders, eende en ganse. Hulle moes met die Magalapsiriviertjie deur die Noordelike deel van Khama se gebied trek. Die kerk het nou niks meer van hulle gehoor nie. Ds. J. S. L. Venter van Pretoria sou nog die Trekkers besoek het, maar op 'n brief van P. J. van der Merwe het hy besluit om nie te gaan nie. Die werk van Ds. Cachet is deur die Sinode van 1879 goedgekeur en ook is 'n Kommissie bestaande uit Di. L. C. du Plessis, J. S. L. Venter en J. Lion Cachet (praeses en scriba), gekies om met die emigrante in korrespondensie te bly en hulle soveel moontlik te help. ⁸⁾

Intussen is die Trekkers oor Unkuane na Tlakane. Vanaf die Magalapsiriviertjie het verskriklike ontberinge, onbeskryflike lyding, verwoesting van lewens van mens en dier die Trekkers ingehaal. Toe die dors hulle begin oorval het, is die waens ligter gemaak. Potte, panne, gereedskap, huisraad, later selfs klompies-klompies verlate waens, het die pad aangedui waarlangs hulle getrek het.

Ook dieselfde jaar het die Derde en laaste Trek onder J. F. Botha, wat meestal uit Robbertses en Groblers bestaan het, gevolg, en het die ander Trekkers ingehaal wat in die omstreke Wes van die N'Gammeer was, waar die koors die mense afgemaai het. Hier het die mense rondgetrek onder die swaarste beproewinge.

Toe die oorgrote meerderheid bymekaargekom het, is hulle onder leiding van H. J. F. Botha na die Kunene en het in die Kaokoveldstreek verdoef.

In Verbinding met Suid-Afrika, en hulle laaste Tog.

November 1879 het Richard Haybittel wat afgevaardig was deur die „Commissie ter tegemoetkoming van die Trekboeren in Zuidwest-Afrika” aan die Kaap, die Boere hier in die omstreke van die Kaokoveld aangetref, terwyl groepies onder Greyling en Piet Venter hulle nie by die Trek aangesluit het nie, en nog êrens in Suidwes rondgeswerf het. Oral is fondse ingesamel om die Trekkers te help. Na die ontmoeting met Haybittel het die Trekkers weer verdwyn.

Die Gereformeerde Sinode het nie stilgesit nie maar afgevaardigdes, Di. L. J. du Plessis en M. P. A. Coetzee, na die Trekkers gestuur. Hulle het per skip Madeira bereik voordat hulle gehoor het dat die Trekkers op Humpata is, wat hulle op 4 Januarie 1881 bereik

⁷⁾ Preller p. 102.

⁸⁾ Sinode van Burgersdorp 1879, Arts. 45 en 49.

en hulle daar onder die Portugese regering gevestig het. Met hierdie nuus is hulle terug na Suid-Afrika.

Op 24 November 1881 het Ds. Cachet vergesel van die heer P. de Villiers uit Kaapstad vertrek met Portugees-Wes-Afrika as bestemming. Op 2 Desember bereik hulle Mossamedes, waar hulle deur die goewerneur vriendelik ontvang en uitgenodig is om by hom te loseer, 'n aanbod wat hulle geredelik aanvaar het. Die goewerneur het ook twee bodes na Humpata gestuur om die mense van die aankoms van die predikant te verwittig. Ondertussen het daar transportryers met P. Botha aangekom en op 10 Desember het hulle met die predikant vertrek. Onderweg het hulle die perderuiters teëgekrom wat Ds. Cachet moes kom haal. Op 15 Desember het hulle Humpata bereik onder die begroeting van vreugdeskote—groot blydschap en hartelike ontvangs het hulle ten deel geval. ⁹⁾ Met die oud-ouderlinge en -diakens het Ds. Cachet 'n vergadering belê, naamlik met R. H. Holtzhausen (Pretoria), S. Kruger, E. E. Jordaan, J. Grobler (Zoutpansberg) waarop hulle 'n gemeentevergadering bestel en ook lede van ander „Protestantsche Kerkgenootschappen” daartoe uitgenooi het. Die Eerste Trekkers het nie aan die gestigte gemeente van Ds. Cachet aan die Krokodilrivier behoort nie, en ook was daar lede van die Ned. Hervormde en Ned. Geref. Kerk, wat die wens uitgespreek het om by die Gereformeerde Kerk aan te sluit. 'n Nuwe Gemeente is gestig en almal ingeslote het die gemeente „St. Januario Humpata” 108 lidmate getel, en op 20 Desember 1881 is die volgende kerkraad gekies: H. P. J. van Wyk, P. J. van der Merwe, L. M. du Plessis en E. E. Jordaan as ouderlinge, S. J. Kruger, J. A. du Plessis, S. P. van der Berg en J. Grobler as diakens. Op 23 Desember is 46 kinders gedoop, en dit na vyf jaar sonder bediening van die Heilige Doop. Hoeveel moes nie in die woestyn omgekrom het nie! So het een vrou aan Ds. Cachet gesê: „als wy ooit weder naar Transvaal terug willen, en het pad vergeten zyn, dan zullen wy het kunnen weervinden langs de graven onzer kleinen.” ¹⁰⁾ Die katkisanter ingeslote, het die gemeente nou 142 lidmate getel.

Die Gereformeerde Gemeente St. Januario Humpata tot die Sendingskwessie.

Op die Gereformeerde Sinode is die volgende wens van die mense in Angola ter tafel gebring: „Verder wenschen wy de Commissie ernstig te verzoeken ons behulpzaam te zyn om gedurende eenige jaren een Leeraar in ons midden te verkrygen.” Dit is aan

⁹⁾ Prof. Cachet: Gedenkboek (1909) bls. 159.

¹⁰⁾ Gedenkboek, bls. 160.

die Kommissie van die Geref. Sinode opgedra om vrye bydraes te versamel, „en te beproeven eenigen leeraar daarvoor te verkies, al ware het dan ook uit onze Kerk in Nederland.”¹¹⁾ Die Kommissie wat die geestelike belange moes behartig in die O.V.S., beroep Ds. H. B. Venter van Barkley-Oos, en toe hy bedank, beroep hulle Ds. M. Pelser.

Op hierdie stadium was sommige van die Boere van plan om terug te gaan na Transvaal, en hiertoe is hulle omgemaal en gehelp deur verskillende „Comitees” wat in Suid-Afrika gestig is om hierdie mense te help. Die „Hoofd Comité te Pretoria” het saam met die Kommissie van die Gereformeerde Sinode gewerk. Op 28 September 1883 is ’n openbare vergadering van Trekkers gehou, en ’n Kommissie gekies om die terugkeer te behartig. Dié Kommissie het gesê: „De menschen zyn allen van mening om het hier te verlaten, om terugwaarts te trekken, voornamelijk over de ongezondheid van dit land, en ook de verre afgelegenheid van onze lands- en geloofsgenoten, en nog vele andere redenen, te veel om op te noemen. Die „Hoofd Comité te Pretoria” vaardig nou Ds. M. Pelser af na Humpata, en hy word ook deur die Kommissie van die Gereformeerde Sinode versoek om ook na die geestelike belange van die mense om te sien. So het Ds. Pelser op 11 Junie 1884 te Humpata aangekom om die Trekkers terug te bring. 23 Huisgesinne, byna almal uit die 2de en 3e Trek, het Humpata verlaat, maar net enkele het in Transvaal aangekom. Die ander het in Suidwes agtergebly, vanwaar sommige weer terug is na Humpata. Die mense wat terug wou keer, het egter die werk van die Gereformeerde Sinode baie gestrem. ’n Dringende versoek het die Kommissie bereik vir ’n predikant, en die Kommissie gaan dus oor tot die beroep van ’n leraar. Die gemeente sou £70 plus 16 mud meel en die Kommissie £226 jaarliks aan die predikant gee. Ds. M. Pelser word beroep en toe hy bedank, word Ds. D. Postma, Jnr. beroep. Die predikant van Fauresmith het dit aangeneem en 21 Oktober 1888 vertrek as beroepe leraar vir drie jaar, maar weens siekte kon hy net tot September 1890 daar bly. Hy is deur Ds. M. Postma te Mossamedes afgehaal.¹²⁾ Februarie 1892 het die vierde leraar te Humpata aangekom, en dit was Ds. L. P. Vorster van Philipstown, wat ook Hanja—waar sommige mense gewoon het—besoek het.¹³⁾ Die vyfde leraar wat Humpata bedien het, was Ds. C. J. H. Vorster van Bethulie wat ’n beroep na Humpata in 1894 vir drie jaar aangeneem het, en hy was vergesel van die heer P. Biewinga, wat ’n belangrike rol in die kerkaangeleenthede van Humpata sou speel.

¹¹⁾ Sinod. notule 1882, Art. 74.

¹²⁾ S. Notule 1891, Art. 61.

¹³⁾ S. notule 1894, Art. 73.

Die Sendinggemeente en die Heer P. Biewinga.

Op die Sinode van die jaar 1869 het lede daarvan die saak van die sending aangeraak en het die Gereformeerde Kerk sy belangstelling daarin getoon en besluit dat die Kerk met verlange uitsien na die vervulling van Gen. 22:18 en Ps. 87 en 67 en daar is dan verder besluit om volgens die bevel van Christus in Matth. 28:19 en Markus 16:15 daarvoor te arbeid (Art. 96). Tydens die Sinode van 1873 is besluit om predikante, opsieners en lidmate op te wek om vir hierdie saak te doen wat elkeen kan, sowel in die vermaan, onderrig as in die verkondiging van die Evangelie, alles met inagneming van die feit dat geen gelykstelling tussen die rasse mag plaasvind nie. Met gelykstelling het die Sinode bedoel „het gelykelyk bedien van Gods Woord en de H. Bondzegelen in een kerkgebouw aan blanken en gekleurden” (Art. 120). So beskou Ds. Postma dan ook „de zending te Humpata is een zaak die in 't biezonder de aandacht van de Kerk verdient, daar dit bepaald een arbeid is, die door den Koning der Kerk aan onze Kerk is opgedragen.”¹⁴⁾ Wat 'n baie mooi gedagte was — as dit maar net reg uitgevoer kon word.

In 1881 toe Ds. Jan Lion Cachet die Trekkers in Angola besoek en daar 'n gemeente gestig het, het hy hom aangetrokke gevoel tot 'n klompie makkers wat saam met die Trekkers die gevaarlike reis van die Dorsland deurgemaak het. Hierdie kaffers het ook na die dienste kom luister; hulle het hulle nie tuisgevoel by die ander kaffers van die land nie, en daar hulle slegs Hollands kon spreek, het hulle ook troos kom soek by die God van die witmense, dié God wat ten slotte ook hulle God is.¹⁵⁾ Ds. Cachet het met hulle in kontak gekom en beloof om vir hulle iets te doen.¹⁶⁾

Toe Ds. D. Postma van Fauresmith as beroepe leraar in 1888 in Humpata kom, kon daar weer iets vir hulle gedoen word. 'n Vergadering van gekleurde manspersone is op 1 Januarie 1890 gehou in oorleg met die ouderlinge, diakens en gemeente van Humpata, wat ook die ou kerkgebou afgestaan het aan die kaffers en verder gehelp het met die insameling van geld om die dak en ander te herstel. Selfs in Suid-Afrika is daarvoor gekollekteer. Met die siekte van Ds. Postma was hy genoodsaak om September 1890 terug te keer na Suid-Afrika. Ds. L. P. Vorster bespek Humpata in 1892 en hou enkele dienste vir die kaffers. In sy verslag aan die Sinode meld Ds. Vorster dat hierdie kaffers opgelei word as onderwysers en sendelinge en hulle so onder die heidene kon gaan arbeid.¹⁷⁾

¹⁴⁾ Gedenkboek p. 143.

¹⁵⁾ N.H.K. Argief — Arg. van Ds. van Drimmelen.

¹⁶⁾ Gedenkboek, p. 160.

¹⁷⁾ Gedenkboek, p. 161.

Soos reeds gesê, het saam met Ds. Vorster in 1894 die heer P. Biewinga in Humpata aangekom. Hy was bestem as onderwyser vir die kaffers. Hy wy hom enige tyd aan sendingwerk, gaan dan terug na Holland, maar keer weer terug om sy werk te hervat. Hy het te Kampen, aan die Vrye Universiteit en in Duitsland in die Teologie studeer. Nou doen hy dan ook aansoek om as leraar van die Gereformeerde Kerk ge-eksamineer en ge-orden te word. Die vergadering van kuratore stem toe, en stuur die eksamenvrae aan die heer Biewinga saam met Ds. C. Vorster in 1899. Ds. Vorster is in Humpata oorlede en die eksamen-antwoorde is teruggebring deur Mev. Vorster.

Sodra dit vrede was, is die antwoorde nagesien en die kuratore-vergadering het hom as proponent toegelaat. Toe Ds. T. Hamersma van Philipstown in 1903 die gemeente te Humpata besoek, het hy in opdrag van die algemene vergadering die heer Biewinga georden vir die gekleurde gemeente wat vanaf 1899 reeds te Chipora 'n kerkie gehad het. Die lede het 120—130 getel met 34 om nog belydenis af te lê. Op 23 Mei 1903 het die Kerkraad van Humpata voorgestel dat daar 1—2 ouderlinge, en as nodig 1—2 diakens uit die kaffers gekies sal word en wanneer tugsake voorkom, moet twee ouderlinge van die blanke gemeente op die Swartkerkraadsvergadering sitting hê.

In dieselfde tyd het Ds. Hamersma 'n Kerkraadsvergadering gehou, by watter geleentheid 'n voorstel ingedoen is, gesteun deur Ds. Hamersma, dat die sorg van die Sendingstasie onder die kerkraad van die blanke gemeente geplaas sou word, en dat geen vergadering van die Kerkraad gehou sou word sonder die sendeling nie—wat natuurlik te begrype 'n ingryping in die jurisdiksie van die Kerkraad was. Die kerkraad het hulle hierteen verset en op voorbeeld van ouderling Andries Alberts wou die „gehele”¹⁸⁾ kerkraad nie die notule teken nie — die eerste stap tot die afskeiding van omtrent die helfte van die lidmate van Humpata se gemeente.

Humpata Sonder 'n Predikant.

Toe Ds. C. J. H. Vorster in 1896 terug is na Suid-Afrika, het Humpata 'n leraar verloor. In 1899 was Ds. Vorster weer in Humpata, maar hy is oorlede op 20 Mei 1899. In hom het nie net Ventersburg, O.V.S., 'n predikant verloor nie, maar ook die gemeente van Humpata het dit besonder swaar gevoel. Die eer kom die Gereformeerde Kerk toe met haar predikante dat sy 'n heilsame krag vir die gemeenskap van Angola-boere laat uitgaan het en sy was altyd bereid om onder die moeilikste omstandighede haar belangstelling in en liefde vir hierdie gemeente nooit te verloor nie. Ons dink aan predikante soas Di. Cachet, L. P. Vorster, C. J. H. Vorster en andere. Die

¹⁸⁾ N.K.H. Arg. — Arg. Ds. van Drimmelen.

Gereformeerde Kerk het haar plig teenoor die gemeentes van Angola gedoen.

Die oorlog het die werk in Angola baie gestrem en eers in 1903 kon Ds. Hamersma na Angola vertrek. Die gemeente het intussen gegroei en die lidmate het 421 getel met 'n sieletal van 696. Die lede was egter baie verspreid tot in Qué, Hanja en Catembella.

Die gemeente besluit dan ook om te beroep, maar jammer genoeg, het niemand aangeneem nie. Sake het kritiek geword en op die Sinode van 1904 te Middelburg is Humpata ter sprake gebring. Die Kerkraad van die gemeente het kennis gegee dat weens die mislukking van die verskillende beroepe op leraars van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika uitgebring, die kerkraad en gemeente aldaar om die nood van die siele, nie langer as Mei (1904) op hulp sou kon wag uit Suid-Afrika nie, en hulle gedronge voel daarná na die Sinode in Holland hulle te wend. ¹⁹⁾

Op 25 April 1904 het die Kommissie van die Ger. Sinode aan Prof. Noordzy in Holland 'n skrywe gerig om 'n predikant vir Humpata, en na weer 'n skrywe van 20 Oktober 1904 is 'nog geen antwoord ontvang nie. Ds. W. J. Snyman wat na Humpata sou gaan, is verhinder deur siekte, en teen die end van September 1905 ontvang die Kommissie 'n brief van A. Alberts namens die Kerkraad om die heer H. Smit toe te laat tot die Bediening van die Woord volgens die Kerkorde van Dordrecht Art. 8. ²⁰⁾ Daarop is egter geantwoord dat dit die werk van die kuratore-vergadering is.

Gedurende hierdie predikantenood het daar nou iets gebeur wat vérreikende gevolge sou hê, en wat ons kan noem die 2e stap wat tot dié skeuring sou lei. Dit was 'n gebeurtenis wat gevolg het uit die tekort aan predikante. Die pasgestigte gemeente van Qué en Hanja (in die provinsie Caconda) het 'n beroep uitgebring sonder medewerke van Humpata op die Eerwaarde Biewinga, wat dit aangeneem het. Dit het aanleiding gegee tot die verwydering tussen Qué en Humpata. Die sendingstasie was verlaat van 'n sendeling wat nooit weer teruggekeer het nie—„die kaffers was beroof van hulle predikant tot op die huidige dag!” ²¹⁾ Hierdie sendingstasie sonder sendeling het die twisappel geword wat tot die skeuring sou lei.

Ds. Pasch en die Sending.

In 1907 kon Ds. Ph. Snyman eers na Humpata vertrek. Die Sendingstasie kon nie uit die oog verloor word nie. So het die jong Ds. Snyman eenmaal aan die kerkraad gesê, wat hom nie na die Stasie

¹⁹⁾ Sinodale notule 1904, Vgl. i.v.m. beroep uit Holland S. notule 1882 Art. 74.

²⁰⁾ Sinodale notule 1907, Pretoria.

²¹⁾ Woorde van P. J. v.d. Merwe.

wou laat gaan nie: „Dan ga ik niet als consulent van Humpata maar als predikant van Steynsburg naar de statie.”²²⁾

Saam met Ds. Snyman het die heer Pasch, student van die Teologiese Skool van Potchefstroom, gekom. Hy is aan die gemeente voorgestel deur Ds. Snyman en die heer H. Smit en vandaar is die beroep op Pasch. Nadat hy tot proponent bevorder was, het hy die beroep aangeneem. Na sy aankoms in Angola het hy sonder toestemming of medewete van die kerkraad die Sendingstasie besoek. Die here W. A. Venter en A. Alberts het uitgevind dat hy aan die Portugese regering sou gesê het, dat die Sinode hom £75 sou gee as hy onder die kaffers ook sou bearbei.²³⁾

Herhaalde male is hy deur die Kerkraad belet, maar die predikant het nog voortgegaan, en dit het 'n gemeentesaak geword by die blanke gemeente van Humpata.

'n Gemeentevergadering is belê waarby besluit word dat daar wel aan sendingwerk gedoen moet word, maar nie deur hulle eie predikant nie.²⁴⁾ Pasch gaan teen hierdie besluit in en bedien aan die kaffers die Sakramente — 'n Nederlander P. Nannings is van 1908 af aangestel om gedurende die week skool te hou vir die kaffers en Sondae godsdiensonderwys te gee vir £50 per jaar. Die laaste daad van Ds. Pasch het die deurslag gegee tot die skeuring—'n droewige gebeurtenis in die geskiedenis van die Dorslandtrekkers.

II. DIE SKEURING.

Beroep uit Holland.

Sake het nou vinnig ontwikkel. Op 7 April 1908 is 'n bedankbrief aan Ds. Pasch gestuur, onderteken deur 118 lede. Kennis van die ontvangs van die brief is gekry. 10 April is deur G. Alberts, Snr., en andere kennis aan die Sinode gegee van hierdie bedanking.

'n Vergadering is belê ten huise van die heer W. A. Venter. 'n Kommissie is gekies om die belange van hierdie mense te behartig, synde: A. Alberts, Ph. van der Walt—oud-ouderlinge B. Alberts, J. Venter, D. Robbertse, J. van der Merwe—ouderlinge Ph. J. Venter, J. de Jager—diakens.

Op dieselfde dag is 'n bedankbrief onderteken met 124 handtekeninge aan die Gereformeerde Sinode gerig met volgende inhoud:—

²²⁾ N.H.K. Arg.— Kerkstr. notule 4 Junie 1910.

²³⁾ N.H.K. Arg. — Kerkr. notule 4 Junie 1910.

²⁴⁾ N.H.K. Arg. — Arg. Ds. van Drimmelen.

Humpata, 18 April 1908.

Aan den Wel Eerwaarden Heer,
Ds. M. Postma, M.A.,
Algem. Corr. Synode,
Postbus 19,
Nylstroom, Tvl.

Weleerwaarde Heer !

Hiermede vervullen wy, ondergetekenden den treurigen plicht u kennis te geven, dat de beroeringen in deze gemeente ten top gestegen zyn en eene groote scheuring heeft plaats gevonden, zoowel onder de Kerkeraad als gemeente. De oorzaak hiervan is, dat onze gevoelens omtrent de zaak der Sending geheel afwyken van de inzichten der Zynode. Daarom besloten wy, ondergeteekenden, en doen het by dezen, op heden, Zaterdag den 18 den April 1908, ons te onttrekken aan het Synodaal verband en opzicht der Geref. Kerk v. Z. Afrika; van welk besluit wy U verzoeken kennis te geven aan de Synodale Commissie.

Met de meeste hoogachting en eerbied, zyn we,

• Weleerwaarde Heer,
U Eerw. Dw. Dnr. ²⁵⁾

(met 124 handtekeninge).

Die enigste weg wat nou oop was om hulle na Holland te wend, en op 11 Mei 1908 is dan ook 'n brief na die Hollandse Geref. Sinode geskryf. Hulle moes nou op antwoord wag.

Intussen het gevoelens hoog geloop, veral toe daar deur Ds. Pasch 'n gemeentevergadering bymekaargeroep is om die skeuring te heel. Herhaalde male is dit aan Ds. Pasch verduidelik dat die skeuring gekom het oor die bediening van die kaffers, waarop Ds. Pasch dan geantwoord het, dat 'n vark 'n mooi ding is maar dan moet dit geslag wees, verwysende na die kaffers. Van die kant van Ds. Pasch se aanhangers het niemand gepraat nie, maar Ds. Pasch moes hom verdedig teen die ander, waaronder veral Klein Daan Robberts se naam te noem is. Toe die vergadering verdaag, het die gemoedere baie hoog geloop, en uitdagings van albei kante kon gehoor word, maar dit was meer van 'n persoonlike aard en oor persoonlike kwessies wat niks met die kerk te doen gehad het nie, maar hier ingesleep is. ²⁶⁾

Op versoek van die Kommissie van die wat die Ger. Kerk bedank het, het die Portugese regering die kerkgebou gesluit, en dit het gesluit gebly totdat alles verkoop is en 'n verdeling van gemeentelike eiendomme plaasgevind het, en toe het alles sy gewone gang gegaan.

²⁵⁾ N.H.K. Arg. — KR. notule, 'n afskrif.

²⁶⁾ 'n Bewering dat mense met gewoens kerk-toe gegaan het, is van alle waarheid ontbloot.

In verband met die Skeuring is Ds. Pasch na die Ger. Sinode in die O.V.S. om verslag te doen, en om te onderhandel oor hierdie moeilikheid, en met sy terugkeer het die Portugese regering op aandrang van bogenoemde Kommissie hom belet om voet aan wal te sit, en moes hy oor Europa na Suid-Afrika terugkeer—Ds. Biewinga het nou ook as konsulent van Humpata opgetree.

Toe op die bedankbriewe op 2 Desember 1908 van die Ger. Sinode nog geen antwoord gekom het nie, het hulle weer probeer om deur middel van Ds. Van Schelven, predikant in Nederland, 'n predikant uit die Geref. Kerk van Holland te kry. Hieruit is dit baie duidelik dat hierdie mense nie die wens gehad het om sonder meer by 'n ander kerk of kerkgenootskap aan te sluit nie, maar wou in die Ger. Kerk bly, alleen wou hulle as selfbewuste Afrikaners nie 'n predikant saam met die kaffers hê nie.

Hulle moes nog wag op Holland, want miskien kon die skeuring geheel word wanneer 'n predikant uit Holland kom; maar selfs na herhaalde skrywe het die antwoord weggebly.

Holland antwoord nie, en hulle besluit om hulle oë te rig op die Nederduitsch Hervormde Kerk in S.A. Op 1 April 1909 „werd Ds. P. van Drimmelen uit de Hervormde Kerk van Transvaal gevraagd, daar de Gereformeerde Kerk in zulke kommervolle omstandigheden verkeerden.”²⁷⁾ Op 9 Junie 1909 het die Kommissie antwoord ontvang van Ds. Van Drimmelen, waarin hy die ontvangs van hulle brief erken, maar aangesien die winter op hande is, gee hy hulle raad om intussen £100 byeen te bring en hulle 'n tweede uitnodiging vir dié volgende jaar sou doen.

Hierna ontvang die Kommissie die langverwagte brief uit Holland, maar met groot teleurstelling toe hulle van die inhoud kennis neem;—

Amsterdam, 9 Junie 1909.

Waarde Broeders,

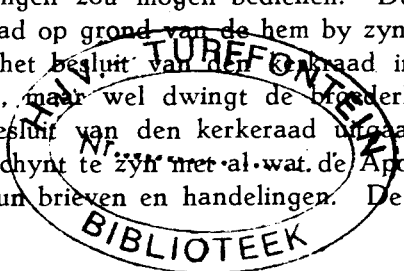
De Synode der Gereformeerde Kerk in Nederland vergaderd te Amsterdam Augustus 1908, droeg ons op u te antwoorden op uw schryven van 11 Mei 1908, waarin door u verzocht werd uwe gemeente by het kerkverband der Gereformeerde Kerken in Nederland te mogen inlyven. Gelyk uit uw schryven blykt, vindt dat verzoek zyn oorzaak in twisten en oneenigheden, die reeds geruimen tyd in uwe gemeente bestaan hebben tusschen uwe predikant H. Th. J. Pasch en den Kerkeraad over de vraag, of uw Dienaar ook arbeid verrichten mag onder de inboorlingen, zolang daarvoor geen afzonderlyke zendingsdienaar is afgezonder. Gevolg is daarvan geweest, aangezien Ds. Pasch zich aan het besluit van de meerderheid van den Kerkeraad,

²⁷⁾ N.H.K. Arg. — Kerkr. notule 31 Mei 1910.

die hem deze zendingsarbeid verbod, niet onderwerpen wilde, dat een groot deel der gemeente, gesteund door de meerderheid van den Kerkeraad Ds. Pasch als predikant bedankt heeft, en aangezien de Gereformeerde Kerk in Z.-Afrika in deze zaak Ds. Pasch de hand boven het hoofd houdt, zich nu van deze kerk heeft losgemaakt, en thans aansluiting by onze Kerken verzoekt.

De Synode heeft met zeer groot leedwezen van deze twisten en oneenigheid in uw midden kennis genoemen; ook mede uit een uitvoerig schryven door Ds. Pasch aan de redactie van de Heraut gezonden, waarvan haar inzage verleend werd. Over het twistgeding zelve een uitspraak te doen, zou zeker niet op den weg onzer Synode liggen, daar noch uw Kerk noch uw predikant tot de gemeenschap onzer Kerken behoort en bovendien van een juister beoordeling van dit geschil een volledige inzage van de instructie van den predikant en van de kerkeraadsnotulen noodig zou zyn. Maar juist daarom zou onze Synode dan ook moeilyk aan uw verzoek kunnen voldoen, om uw Kerk in de gemeenschap onzer Kerken op te nemen, want daarmede zoude onze Kerken terecht geacht kunnen worden in deze twistzaak toch party te hebben gekozen voor u en tegen Ds. Pasch en degenen, die aan zyne zyde staan. Bovendien is de afstand, die ons van u scheidt, zoo groot, dat van een geregelde oefening van het kerkverband toch kwalyk spraken zullen kunnen zyn, terwyl het in den aard der zaak ligt, dat daar uwe kerkverband worde gezocht en gehouden met de Gereformeerde Kerk in Z. Afrika, wier dochterkerk ge u noch noemt en die finantieel en geestelyk zooveel voor u gedaan heeft.

Te minder in bestaat er voor onze Synode aanleiding om aan uw verzoek te voldoen, omdat naar de overtuiging onzer Synode het standpunt, door u inzake de inboorlingen quaestie ingenomen ons in stryd schynt te zyn, met wat de Heilige Schrift ons leert. Al zien we toch met dankbaarheid uit uw schryven, dat ook door u onwrikbaar worde vastgehouden aan het zendingsbevel van Christus, dat het Evangelie aan alle creaturen moet gepredikt worden, toch kunnen we geenzins met u medegaan in uw voorstelling, dat deze zendingsarbeid zoo scherp onderscheiden moeten zyn van de gewone bediening des Woords in de gemeente der blanken, dat een Dienaar des Woords in uw gemeente by onstentenis van een zendingdienaar niet eens de sacramenten aan de kleurlingen zou mogen bedienen. De vraag in hoeverre Ds. Pasch recht had op grond van de hem by zyn beroeping verleenden lastbrief tegen het besluit van den Kerkeraad in te gaan, willen we niet beoordeelen, maar wel dwingt de broederlyke liefde om u te zeggen dat dit besluit van den kerkeraad uitgaat van een gedachte die ons in stryd schynt te zyn met al wat de Apostelen van Christus ons leeren door hun brieven en handelingen. De Apostelen

wyzen er toch telkens op in hun brieven dat in Christus niet is Griek en Jood, Barbaar en Scyth, dienstknecht en vrye (Col. 3:11). In de Handelingen der Apostelen lezen we nergens, dat de Apostelen afzonderlyke gemeenten gesticht hebben van meesters en slaven, van vryen en dienstknechten, maar wel dat er één gemeente was, waarin meesters en slaven, Grieken en barbaren saam leefden als broeders en susters in Christus. Ook by ons eigen zendingswerk in Indië is daarom de eenheid der gemeente gehandhaaft en komen Europeanen en inboorlingen, voor zooveel de taal dit gedooft in een gemeente te saam en worden door denzelfden predikant verzorgd. En waar we in onzen eigen zendingsarbeid dien Schriftuurlyken zegel handhaven, hoe zouden we daar in uw Kerk het kunnen goedkeuren, dat zy welbewust zich tegen dien zegel verzet.

Nu is ons ook wel bekend, dat de Kerken in Z.-Afrika dit apostolisch ideaal nog niet tot werkelykheid hebben gemaakt en we gevoelen ook, welke moeilykheden er praktisch uit zouden voortkomen kunnen, wanneer de bestaande scheiding tusschen kleurlingen gemeenten en blanken plotseling werd opgeheven. Maar al moet dit gebrek in uwen Kerken gedragen worden, toch mag deze scheiding zeker nooit zoover worden doorgetrokken, dat de predikant van een blanken gemeente, ook wanneer de zendingstasie geen eigen Dienaar des Woords bezit, op deze statie zelfs de sacramenten niet zou mogen bedienen. Het Sacrament des Doop mag niet onthouden worden aan hen, die door de genade Gods tot geloof in Christus gekomen zyn en uw Kerkeraad, in plaats van een Dienaar des Woords te verbieden aan de kleurlingen de sacramenten te bedienen, had hem juist omgekeerd moeten gelasten dit te doen. God is niet alleen God der blanken, maar ook der kleurlingen en zyn bevel: Gaat heen, onderwyst *alle volkeren* hen doopende in den naam des Vader, des Zoons en des Heiligen Geestes moet door zyn Kerk worden opgevolgd. En in geen geval schynt het ons geoorlooft of wettig een predikant, om by wet de sacramenten aan kleurlingen bedient, daarom van zyn ambt te ontslaan. Noch in Godswoord noch in onze kerkenorde worden daartoe en op zulke gronden aan een de macht geschonken.

Al hebben we, geliefde broeders, geen de minste macht over u, toch willen we uit den aard der broederlyke liefde u deze dingen schryven, en u zeer ernstig vermanen, ja bidden van Christus wege om op dezen weg terug te komen. Waar ge midden in een Roomsche land woont, omgeven door heidenvolkeren, brengt ge smaad over de naam van Christus door elkaar te verbyten en te vereten. Zie daarom veel liever, dat ge met uw leeraar Ds. Pasch verzoent, door hem weer als uw leeraar te erkennen. Heeft hy ook in woorden of daden tegen u misdaan, wat we met weten, zoo vergeeft hem om Christus wille. Verhindert hem niet, voor zoover zyn ambswerk in uw midden dit

toelaat, het Evangelie ook aan de Heidenen te verkondigen, en de Sacramenten aan hen te bedienen, wanneer een eigen zendingdienaar nog niet tot dit werk is aangewezen. Want God heeft in Christus den middelmuur des afscheidsels weggebroken en vrede gemaakt tusschén hen, die vérré waren en die naby waren. Tracht zoo weer te komen tot de eenigheid des geloofs en den band der liefde, zonder welke de gemeente niet kan worden opgebouwd. Vergeet daartoe wat agter u ligt, en laat dat geweten in u zyn, dat in Christus Jesus was, die hoewel Hy in de gestaltenisse Gods was, zichzelf vernietigd heeft en de gestalte van een dienstknecht heeft aangenomen.

Dan zal ook de band der gemeenschap met de Gereformeerde Kerk in Zuid Afrika, waarmede ge steeds verbonden zyt geweest, weder hersteld worden. Want wat van deze Kerk u scheidt is naar onze overtuiging geen rechtzaak in de oogen des Heeren. Gedenk, hoeveel deze Kerk in trouwe verzorging en hartelyke liefde voor u gedaan heeft en vervreemdt u niet van uwe moederkerk die zeker gaarne u weer in hare gemeenschap ontvangen zal. Zy zal beter voor u zorgen dan de Kerk in Nederland dit zou kunnen doen.

Ten slotte voegen we hieraan toe, dat we op uw verzoekt in uw schryven van 3 Desember 1908 tot ons gericht, om u een predikant toe te zenden, die ter plaatse kennis zou kunnen nemen van uwe geschillen en eenigen tyd by u den Dienst des Woords zou kunnen waarnemen, moeilyk kunnen ingaan. Hoe gaarne we ook u ter wille zouden zyn, zoo gaat het toch uiterst moeilyk een Dienaar des Woords in onze Kerken voor zoo geruimen tyd aan zyn gemeente te onttrekken en tot u te zenden. Daarby komt dat de reis naar Humpata volgens de onze verstreckte mededelingen nie alleen zeer lang en moeilyk maar ook niet zonder gevaar is.

Misschien zou het mogelyk zyn, dat wanneer onze kerken een afgevaardigde zenden naar de Synodes in Zuid-Afrika, deze deputaat ook Humpata bezocht, maar een afgevaardigde alleen voor deze zaak naar Afrika te zenden, schynt ons niet wel mogelyk.

Hiermede bevelen wy u, geliefde broeders in Christus, aan God en zyner genade. Moge Hy, die de Herder der Schapen is, dien God uit de doode heeft weerbracht, uwe harten neigen tot vrede en u vervullen met zynen Heiligen Geest.

Uit naam van de Synode der Gereformeerde Kerk in Nederland.
wg. B. Schelven,
wg. Dr. H. H. Kuyper.

Soos Ds. Van Drimmelen dit uitgedruk het: „Daar uit bleek toch dat de Gereformeerde Kerk in Holland haar menschen in Humpata niet wilde of kon helpen.” ²⁸⁾

²⁸⁾ N.H.K. Arg. — Art. Ds. van Drimmelen,

In Verbinding met die Ned. Herv. Kerk van Transvaal tot voor die Stigting van die Ned. Herv. Gemeente Humpata.

Die heer W. A. Venter is afgevaardig na die Transvaal om dié saak van die Hervormd-gesindes te begunstig en na 'n gesprek met Ds. Vorster, wat baie simpatiek gesind was, gaan hy na die Transvaal om saam met Ds. Van Drimmelen „te doen wat het beste was in het belang der herderlooze, verstrooide menschen in Humpata, die geen Kerk hebben. Opgemerkt wordt, dat daar onder deze menschen zyn; die oude lidmaten zyn der Hervormde Kerk in Transvaal en die hun lidmaatbewys, nog niet hadden gegeven aan de Gereformeerde Kerk, ook die dit wel hadden gedaan.”²⁹⁾

Weens siekte van sy vrou kon Ds. Van Drimmelen nie dadelik saam met W. A. Venter na Humpata gaan nie, maar toe sprake van 'n predikant na Humpata daar was, het die Algemene Kommissie na hom verwys en dit is besluit „dat aan Ds. P. van Drimmelen van Zeerust, verlof zal gegeven worden om de leden van onze Kerk in Humpata te bezoeken,”³⁰⁾ en so is van Heidelberg af op 15 April 1910 berig gestuur³¹⁾ aan die heer W. A. Venter, Bronkhorstspruit, hieromtrent deur Ds. Van Belkum, Scriba van die Alg. Kerkvergadering. Die volgende beriggie het in „De Hervormer” verskyn: „Ds. Van Drimmelen gaat deze maand naar Portugeesch West Afrika, Angola, Mossamedes. Daar zyn broeders en zusters in de verstrooiing, die smeeken om een leeraar, om hen ten komen bezoeken en de sacramenten te bedienen. Het is weer de oude geschiedenis van de Vortrekkers ver weg in de wildernis. God geleide hem veilig en stelle hem tot een zegen; moge hy gezond wederkeeren tot familie en gemeente, die hem met groote zelfverloochening hebben afgestaan.”³²⁾

Op Sondag 15 Mei het Ds. Van Drimmelen sy laaste diens in Transvaal waargeneem voor sy vertrek na Humpata. Maandag is hy van Mafeking na Kaapstad, vanwaar sy vrou vertrek het met die Armadale na Engeland. Op Maandag 23 Mei het hy saam met ouderling Gert Benade van Zeerust en die afgevaardigde W. Venter by Mossamedes aan wal gestap. Saterdag 28 Mei, het hulle per ossewa te Humpata aangekom.

'n Kommissie-vergadering van 3½ uur van die Kommissie ter behartiging van die kerklike belange van Humpata het op Dinsdag 31 Mei 1910 plaasgevind. Die predikant van Mariço, Transvaal, is met algemene goedvinde tot voorsitter gekies „en regelt de werkzaamheden in overleg met den afgevaardigden ouderling J. G. Benade uit

²⁹⁾ N.H.K. Arg. — Kerkr. notule 31 Mei 1910.

³⁰⁾ „De Hervormer” 15 Mei 1910 p. 1.

³¹⁾ N.H.K. Arg. — Kerkr. notuleboek.

³²⁾ „De Hervormer” 15 Mei 1910 p. 6.

dezelfde gemeente van Transvaal mede in overleg met de volgende aanwezige leden der Commissie: Andries Alberts, Voorz. en Scriba van de Commissie, J. P. Venter, Gert A. J. Alberts, Bar. J. Alberts, Ph. J. Venter, P. P. Alberts. De Voorzitter bracht aan de orde om van begin af na te gaan het Commissie werk top. de Hervormde Kerk. Besloten werd de Commissie by monde van haar Voorzitter eerst te laten uitspreken naar de begeerte der Commissie leden wat zy gedaan heeft top. haar vroegere kerk om een antwoord uit te lokken op de vraag Heeft de Commissie in eenig punt, met eenig woord of daad verkeerd gehandeld." ³³⁾

Die Voorsitter van die Kommissie het verklaar: „De redenen die ons genoopt hebben onze kerk te verlaten zyn duidelyk aangegeven in de bedankbrievens aan Ds. Pasch gericht en aan de Synode der Gereformeerde Kerk in Z.Afrika, ook in ons antwoord op het zeer uitvoerig schryven van Ds. Van Schelven en Dr. H. H. Kuyper van Amsterdam, Nederland" ³⁴⁾

Rede wat onder andere opgeteken is deur Ds. Van Drimmelen is die volgende ³⁵⁾:—

1. Die heer Biewinga, 'n onderwyser word deur Ds. Hamersma tot sendeling bevestig. Dan beroep Qué hom sonder kennisgewing aan en afspraak met die gemeente van Humpata. 'n Verwydering kom dus tussen die twee gemeentes.
2. Ds. Pasch skyn opgelei te word vir Humpata en Humpata word as 't ware gedwing om hom te beroep.
3. Ds. Biewinga wat nooit bevestig is as predikant van 'n blanke gemeente nie, was sonder voorbereidende eksamens predikant en net so Ds. Pasch wat nog lesings by Prof. Cachet ontvang het.
4. Ds. Pasch het sonder medewete van die Kerkraad die kleurlinge bedien wat in stryd is met Art. 15 van die Kerkwet wat sê dat die leraar niks sonder die Kerkraad kan doen nie.

Die bewering dat aan die mense verseker is dat dié Hervormde Kerk nie aan sendingwerk meedoen nie" ³⁶⁾ en hulle hul juis daarom tot dié Kerk gewend het, is van alle waarheid ontbloot, want by hierdie mense het dit *nie* gegaan om aan sending mee te doen of nie, maar om nie *een* predikant saam met die kaffers te hê nie.

En in verband met hierdie ou beskuldiging teen die Hervormde Kerk kan net verwys word na die pamflet „Ontstaan en Bedoeling van die Nederduits Hervormde Sendinggenootskap"—J. van Melle. Wat meer is, hierdie selfde Hervormde mense in Angola het her-

³³⁾ N.H.K. Arg. — Kerkr. notule 31 Mei 1910.

³⁴⁾ N.H.K. Arg. — Kerkr. notule 31 Mei 1910.

³⁵⁾ N.K.H. Arg. — Art. Ds. van Drimmelen.

³⁶⁾ H. Graphorn in Briefwisseling oor „Voortrekkers v. Suidwes." „Die Huisgenoot" 9 Junie 1944.

haaldelik die Gereformeerde Synode attent gemaak op die gruwelike verwaarlosing van dieselfde sendingstasie waardeur die skeuring plaasgevind het! ³⁷⁾ So het die Kerkraad op Woensdag 4 Desember 1918 besluit om „een brief te schreven aan de Synode van de Gereformeerde Kerk over de verwaarloosen van de Sending.”

III. DIE NEDERDUITSCH HERVORMDE GEMEENTE HUMPATA.

Stigting van die Gemeente.

Die Hervormde predikant het in Humpata by die 300 siele gevind wat losgestaan het van enige Sinode, ongeorganiseerd en verstrooid; sommige was nog lede van die Hervormde Kerk, sommige was nie meer, die meerderheid was gewese lede van die Gereformeerde Kerk.

'n Gemeente-vergadering samevallend met die stigting van die Ned. Herv. gemeente te St. Januario, Humpata, is gehou op Saterdag 4 Junie 1910. Hierin het die voorsitter, Ds. P. van Drimmelen meegedeel dat die oorspronklike stuk waarin hulle die Gereformeerde Sinode bedank het, aan hom voorgelê is, en verduidelik „dat er geen vrees voor eenige Kerk of voor menschen behoeft te bestaan onder deze omstandigheden en zy deze gemeente beschouwen als zonder tucht en censuur staande, geheel los van alle Kerkverband met de Gereformeerde Kerk in Z. Afrika.” ³⁸⁾ Na die aanhoor van die Wette van die Ned Herv. Kerk in Suid-Afrika, het hulle hul name op 'n lys deur eie wil en sonder enige dwang geteken. Dit is geteken deur 34 manspersone „op een na, almal hoofde van gesinne,” syn-
de ³⁹⁾:—

J. P. Venter, B. J. Alberts, P. J. Venter, P. P. Alberts, Andries Alberts, J. P. van der Walt, P. J. van der Walt, Cornelis du Toit, Joh. Mart. van der Merwe, Pet. Joh. Alberts, Pet. Joh. v.d. Merwe, Jac Fred. Botha, Paul St. Botha, J. M. du Plessis, M. M. du Plessis, S. J. Oosthuizen, W. Oosthuizen, P. Oosthuizen, G. van der Merwe, Z. C. Robberts, J. Alberts, Gert Alberts, Gert Alberts, P. S. Venter, P. S. Venter, J. Botha, Jr., W. A. S. du Plessis, J. J. S. Alberts, P. S. Venter, J. J. Oosthuizen, E. W. Oosthuizen, G. A. J. Alberts, P. van der Walt.

Twee persone het opgestaan en te kenne gegee dat hulle nie geteken het nie, naamlik Ph. du Plessis en N. Klopper.

³⁷⁾ N.H.K. Arg. — Kerkr. notule pp. 55 en 58.

³⁸⁾ N.H.K. Arg. — Kerkr. notule 4 Junie 1910.

³⁹⁾ Hier verskyn net 33 name.

Die stigting van die Ned. Herv. gemeente te St. Januario Humpata het plaasgevind met 174 ⁴⁰⁾ lede (79 lidmate, 17 katkisanter, 56 dooplede en 22 ongedooptes).

Saterdag, 2 Julie het die eerste groot gemeente-vergadering plaasgevind ná die Stigting van die gemeente. Die eerste saak wat die aandag verdien het, is die huweliksbevestiging. Daar die gemeente nie 'n eie predikant gehad het nie, is oorgegaan tot dié kiesing van 'n „trouw-offisier.” Manne wat tot hierdie amp verkies is, vóór die Trek na Suidwes in 1928 was gewees: Philip Alberts (1910), Andries Alberts (23 Desember 1911), Joh. Alberts (31 Oktober 1924), B. Alberts (25 Desember 1924), A. Alberts (Sandveld, 31 Julie 1926), P. J. van der Merwe ⁴¹⁾ (14 Augustus 1926).

'n Tweede saak van groot belang was die onderwys. Op voorstel van G. Alberts is die volgende besluit: „Niet later dan 1 November 1910 wordt eene goede school opgericht en die K.R. vange op dit oogenblik aan met de werkzaamheden.” ⁴²⁾ By afwesigheid van die Kerkraad sou die susters, wat hierdie saak op die hart dra, daarna omsien. Die fooi is voorlopig vasgestel op 1,500 Reis (vandag plus-minus 3d.) per maand per kind.

Derdens is bespreek: die bediening van die gemeente. Daar is besluit dat 'n predikant elke jaar sou kom en ten minste drie maande in die gemeente moes bly.

Na 'n geseënde verblyf in Angola is Ds. Van Drimmelen via Holland na Suid-Afrika terug.

Op 'n gemeente-vergadering van 24 Desember 1910 is besluit om die onderwys uit te stel, weens die geringe aantal kinders. Op hierdie vergadering is besluit tot die bou van 'n kerk. Hulle sou egter nog 'n jaar moet wag. Op dieselfde vergadering is meegedeel dat die ou kerkgeboue en toebehorende goedere verkoop en verdeel is.

Besoek van Ds. Prinsloo.

Ds. J. J. Prinsloo van Standerton het op 16 Oktober 1911 Johannesburg verlaat en op 19 Oktober Kaapstad, op weg na Humpata. Sondagmiddag, die 29ste Oktober is hy met sy aankom in Humpata hartlik verwelkom en 'n adres aangebied. Die môre van 31 Oktober het hy die Hervormingsdiens waargeneem by die huis van W. Venter, waar ook die ander dienste om 10 vm. en 3 nm. op Sondag gehou sou word.

Die 12de November het die gemeente Avondmaal kon vier.

⁴⁰⁾ Die getal sou heelwat hoër gewees het, maar net voor die stigting het 'n klompie mense na die Transvaal getrek.

⁴¹⁾ 'n Huweliksregister deur hierdie persoon aangelê is in die Kerkargief te vind.

⁴²⁾ N.H.K. Argief — Kerkr. notule 2 Julie 1910.

Op 6 en 23 Desember is op gemeente-vergaderings besluit dat 'n kerk gebou moes word en vir dié doel is kollektante aangestel. 29 Januarie is gehandel oor die plek waar om te bou. Die voorsitter het verduidelik dat die Portugese regering verplig is om aan elke kerkgenootskap 'n kerkplein op die dorp te gee, waar dit ookal verkies word, en die nodige beskerming daaraan moet verleen, terwyl geen beskerming buite die dorp gewaarborg sou word nie. Stemme het opgegaan om in die dorp aan die Suidekant te bou, maar eindelijk is besluit om 'n paar persone af te vaardig na die magistraat om uit te vind of daar so 'n wet bestaan en om „dien wet met yge Oogen te sien,” en as moontlik 'n lisensie te kry vir 'n kerk op 'n buite plaas. 23 Februarie doen die Kommissie die volgende verslag: Die magistraat sou graag die kerk op die dorp wou gehad het en sou selfs help met bou-materiaal maar hulle kon dit bou, waar hulle dit verkies. Dit is toe gebou op die plaas van ouderling A. Alberts.

Ds. Prinsloo wat op 5 April 1912 as konsulent van die gemeente gekies is, was in die 2e helfte van Oktober 1912 weer in Humpata. By hierdie besoek het sy vrou hom vergesel „hetwelk niet weinig bydroeg tot verhoging van den tevredenheid en het plesier, dat deze gemeente altoos laat zien by iedere komst van een predikant uit Transvaal.”⁴³⁾ En „Het Kerkgebouw der Ned. Hervormde Gemeente van Humpata werd plechtig ingewyd op Zaterdag, 7 December 1912 onder leiding van Ds. J. J. Prinsloo, die daarvoor op verzoek van de Kerkeraad en de gemeente overgekomen is van Transvaal naar Humpata.”⁴⁴⁾ Die gemeente het nou 'n eie kerkgebou, klok en plein sonder skuld gehad. Banke en klankbord is later aangebring.

Ernstige werk is in die gemeente verrig. Ds. Prinsloo het nog 'n enkele woord gespreek oor die psalm en gesangkwessie voor hy die gemeente verlaat het op sy reis na Transvaal. Die gemeente het op 15 Desember 1912 getel: 108 lidmate, 187 dooplede, met 'n sieletal dus van 295.

Besoeke deur Ds. Van Drimmelen.

In April 1914 was Ds. Van Drimmelen weer op weg na Humpata. Dit skyn of die reis met die Duitse bote baie gemakliker was en selfs was daar nou 'n spoorlyn van Mossamedes na Humpata. Voor hy Humpata bereik het, het perderuiters aan die voet van die berg, tot waar die spoor aangelê was, Ds. Van Drimmelen tegemoet gegaan, en 'n hartelike ontvangs het hom te beurt geval voor die huis van diaken J. M. van der Merwe.

Die eerste week was bestemd om uit te rus, enige krankes en troossoekendes te gaan besoek. Die tweede en derde week is groten-

⁴³⁾ „De Hervormer” 15 Sept. 1914 p. 5. — Ds. P. van Drimmelen.

⁴⁴⁾ N.H.K. Arg.—Kerkr. notule 7 Des. 1912,

deels met katkisasiewerk deurgebring. Na die 2de week is Nagmaal gevier met 4 tafels en 7 kinders gedoop. Na die derde week is 6 lidmate voorgestel en een kind gedoop. Die predikant was voorwaar baie moeg na hierdie werk.

Tog had die predikant genoeg ontspanning. Soms het hy saam gaan jag. So vermeld Ds. Van Drimmelen dat 'n pou geskiet is deur „die predikant, zeker omdat hy zo teen hoogmoed is.” Uitstappies is gedoen op die berge, en grotte is besoek. „Op die Hogevelde kan een mens afgronden sien so diep als die afgrond byna was, waarin duisternis heerste by die Schepping van hemel en aarde,”⁴⁵⁾ so vertel Ds. Van Drimmelen. Dit sal egter te veel ruimte neem om sy pragtige beskrywings van die Hoogland van Humpata weer te gee.

Roerend was die toesprake van ouderling A. Alberts op Sondagmôre na die laaste diens van die predikant in die gemeente. En toe die leraar onder almal, oues en jonges van sy geliefde gemeente, moes rondgaan om te groet, „vloeiën er menige tranen.” Op 'n draagmat is hy na die stasie onder teen die berg, vandaar per trein na Mossamedes en toe per skip. Op die 4de dag aand het hulle te Kaapstad aangekom, die dag waarop Oostenryk oorlog verklaar het—'n Wrede oorlog sou volg waaronder ook die gemeente te Humpata gely het.

Eers in Oktober 1918 is Ds. Van Drimmelen weer na Humpata. Hy is deur Suidwes-Afrika, van Tsumeb af per ossewa, en op 3 November het hy Humpata bereik.

Sondag 10 Oktober was die eerste diens, die 16de is Kerkraadslede gekies.

Versoeke het uit Mombola gekom dat die leraar nie terug moet gaan voordat hy aan Mombola 'n besoek gebring het nie. Op 4 Desember is ook so besluit deur die Kerkraad van Humpata, en 20 Desember het die Dominee daarheen vertrek. Te Mombola is 'n klein gemeentetjie gestig van 25 dooplede en 10 lidmate; doop is bedien, kerkraadslede bevestig en Nagmaal bedien. 8 Januarie is 'n diens ter afskeid aan Ds. Van Drimmelen voorgelees.

28 Januarie was hy terug in Humpata. 2 Februarie was kerk en doop. 8 Februarie is Ds. J. J. Prinsloo beroep as predikant van Angola met dien verstande dat hy tenminste 4 maande in 2 jaar in Angola sou bly en eenmaal sou sorg vir 'n konsulent in hierdie 2 jaar. Daar was voorbereiding. Sondag Nagmaal en H. Doop. 15 Februarie was die afskeidsrede van Ds. Van Drimmelen, op 16 Februarie is 'n adres aan hom gegee.

Dinsdag (18de) is egter verneem dat die skip, waarmee hy moes vertrek, nie kom nie. Hy is toe op besoek uit en Donderdagnag

⁴⁵⁾ „De Hervormer” 15 Sept. 1914 — Ds. van Drimmelen.

het hy by J. Oosthuizen oornag, waar hy die volgende oggend siek was. Hy is vandaar vervoer na die huis van ouderling Andries Alberts.

Die siekte het toegeneem en Dinsdagmiddag het hy hierdie lewe verwissel met die ewige (25 Februarie). 'n Groot Christen is heen. „Op de voorgrond in zyn leven stond zyn naaste, dan kwam hyzelf.”⁴⁶⁾ Die begrafnis het plaasgevind op 27 Februarie 1919, 10 vm., by die kerk.

Op die eerste van Maart was daar 'n kerkraadsvergadering asook 'n gemeentevergadering. Die mense was verslae en het nie geweet wat om te doen nie. Moes hulle die Alg. Kommissie skriftelik in kennis stel of mondeling? Hulle had troos nodig en besluit word dat Ds. Prinsloo hulle in Junie moes kom besoek. Ook is besluit dat vir 12 jaar jaarliks £25 gestort sou word vir die kleine Pieter van Drimmelen „voor school om een opvolger te worden van zyn geliefde vader.”⁴⁷⁾ Toe hierdie seun later nie vir predikant studeer het nie, is die geld vir ander doeleindes gebruik vir die jaar 1937.

'n Telegram is na Suid-Afrika versend wat op 1 Maart die Scriba van die Alg. Kommissie bereik het, terwyl Z. Robberts (ouderling) persoonlik dié besittings van Ds. Van Drimmelen gaan wegbring en verslag gedoen het:

Ds. Prinsloo kon egter nie 'n boot van Kaapstad af kry nie; hy is ook nie toegelaat om deur Suidwes Afrika te gaan nie, en moes in Kaapstad omdraai.

Besoeke deur Di. Prinsloo en Strydom.

Eers die volgende jaar, dit wil sê in 1920, kon die gemeente weer 'n predikant hê, en dit in die persoon van Ds. J. J. Prinsloo. Op 15 Junie is hy ook na Mombola, waar hy 3 weke werksaam sou wees, en in September sou hy die Sandveld besoek.

Toe daar ontevredenheid ontstaan het in die gemeente van Humpata oor die gekose kerkraad, is die moeilikheid opgelos deur middel van 'n voorstel van P. J. van der Merwe (diaken), waardeur op 4 Januarie 1921 'n herkiesing plaasgevind het en die volgende persone is gekies: A. Alberts, B. Alberts, F. Venter en P. J. van der Merwe as ouderlinge; F. Robbertse, P. Venter (J. Seun), J. van der Merwe, en P. Oosthuizen as diakens. Op 'n vraag of P. van der Merwe, nog geen 35 jaar oud, ouderling kon wees, het die Alg. Kommissie bevestigend geantwoord—29 Oktober 1921.

Die verblyf van Ds. Prinsloo het baie vrug afgewerp, en dit was die gemeente tot groot seën. Niemand wat Ds. Prinsloo ontmoet

⁴⁶⁾ Ds. van Belkum in „De Hervormer” 15 April 1919 p. 12.

⁴⁷⁾ N.H.K. Arg. — Kerkr. notule 1 Maart 1919.

het, sal hom ooit vergeet nie, en geen predikant was seker meer geliefd by 'n gemeente as Ds. Prinsloo by die gemeente van Humpata.

Ds. Prinsloo het ook baie gedoen in verband met skoolsake, want buiten die gemeentelike werk moes die predikant hom nog hiermee besig hou. In Oktober 1912 sou daar 3 skole opgerig word: te Lagerplaats, Bosrand en Palanca (by P. Venter). 15 Junie 1914 met die besoek van Ds. Van Drimmelen, was daar 'n gekombineerde kerkraadsvergadering. Die voorsitter, Christiaan Labuschagne (Geref. Kerk), het egter meegedeel dat om drie redes die Geref. Kerk nie in haar geheel met die Hervormde Kerk kan saamwerk nie, maar hulle tog op 'n paar ondersteuners kon reken. Daar word egter gehoop op toekomstige samewerking. Deur die optrede van Ds. Prinsloo is samewerking van die kant van die Gereformeerdes tog bewerkstellig deur die kiesing van 'n gesamentlike skoolraad op 6 April 1922 in medewerking met Ds. Prinsloo, naamlik W. Venter, Joh. Alberts (Herv. Kerk), C. van der Houwen en Jan Robberts (Geref. Kerk). Mnr. Hennie Venter (Geref. Kerk) het plus-minus 70 kinders in sy skool gehad, terwyl P. S. van der Walt (Herv. Kerk) plus-minus 50 gehad het.

Ds. S. J. Strydom was in die eerste helfte van 1923 in Angola, 'n besoek wat die mense baie waardeur het.

Reeds in November 1919 is besluit om 'n pastorie te bou met vier vertrekke. 31 Oktober 1921 het die gemeente besluit dat dit klaargemaak moet word, en op 26 Januarie 1923 was dit voltooi. Die gemeente het gegroei en het nou plus-minus 400 siele getel.

Die Besoek van Ds. T. F. J. Dreyer.

Op dringende versoek van die gemeente om 'n besoek van 'n predikant, het Ds. T. F. J. Dreyer van Standerton na Humpata vertrek. Op 19 Junie 1926, vergesel van sy eggenote, het hy per stoomskip, die „Mosambique,” vanaf Lourenco Marques vertrek via Kaapstad en op Maandagmôre 10 vm., die 28ste, het die skip in die hawe van Mossamedes anker gewerp. Dieselfde aand is hulle met dié tweevoet-spoor-treintjie na Lubango, ongeveer ses myl vanaf Humpata. Vanaf Lubango is hulle per motor na Humpata, waar hulle by die pastorie deur dié gemeente ontvang is.

Ds. Dreyer het in die gemeentelike werk nog die eer gehad om dié oue Dorslandtrekker G. Alberts, toe 90 jaar oud, te ontmoet.

Dit blyk baie duidelik uit die skrywe van Ds. Dreyer in „Die Hervormer”⁴⁸⁾ van 1926 dat toestande onder die Angola-boere baie sleg was, en onder andere noem hy:—

1. Die kaffer-vraagstuk het baie sorg gebaar.

⁴⁸⁾ pp. 78, 93 en 104.

2. Onderwys: Private skole mog nie bestaan nie. Hulle word eers toegelaat om net in die kerkgebou godsdiensonderwys te ontvang, en toe dit hulle ontsê word, is hulle verplig om Portugese skole te besoek, waar die kleurslagboom nie erken is nie.
3. Deur die laaste ekspedisie teen die kaffers is die mense verarm. Geen of byna geen vergoeding is ontvang nie. (Nie solank gelede nie, 1938, is daar nog onderhandelinge met die regering van Angola, uit Suidwes aangeknoop oor skadevergoedinge, ens.)
4. Die regering was te swak; geen doeltreffende kontrole is uitgeoefen oor paaie, veesiektes; onstabieleit van geldwaarde; aardse besittings was in gevaar, veediefstalle was aan die orde van die dag, die mense het geen transport van hulle grond gehad nie.

Terwyl onderhandelinge met die Unie-regering aangeknoop is om die mense na Suid-Afrika terug te voer, het die kerklike toestande agteruitgegaan.

In „Die Hervormer”-uitgawe van 8 November 1928 staan die volgende berig: „Dit is ’n tragiese wyse waarop die Hollands-Afrikaanse nedersetting in Humpata verlaat moet word . . . Die trek is in volle gang, en Humpata, die plek waar veel deurleef is, waar veel gejuig is, maar ook veel trane geval het, is reeds verlaat. Die kerk is verlaat, die preekstoel en enige andere meubulêr alleen word saamgeneem op die nuwe trek . . . ”

W. P. VAN DER MERWE.